

КЊИГА ДУБОКЕ ОДАНОСТИ

Радивоје Микић, *Прича и мити о светију*, „Албатрос плус”, Београд 2013

Мада су се до сада појавиле две књиге (Витомира Вулетића и Стојана Ђорђевића), два зборника и прегршт критичких текстова о књижевном делу Радована Белог Марковића, чини се да његови приповедни и романескни текстови ни изблиза нису протумачени. Књига Радивоја Микића *Прича и мити о светију* чини значајан помак у рецепцији дела овог необичног и, у много чему, изузетног писца савремене српске књижевности.

Пратећи у дугом низу година његов стваралачки развој, Микић је различите текстове огледа који су кроз то дуже време настајали уврстио у ову књигу. А њу је устројио тако што је два текста општије природе поставио на њен оквир, а по три текста је посветио књигама Бели Марковићевих приповедака и романа. И док се у оквирним текстовима разматрају питања везана за стваралачку еволуцију и најдоминантније одлике његове иманентне поетике, дотле се остали текстови аналитички отварају према његовим појединачним прозним књигама. На тај начин је садржинско и композиционо јединство ове књиге логички и интерпретативно доведено у везу са јединством необичног књижевног света и сложеног стваралачког поступка Радована Белог Марковића.

У првом тексту, који је својеврсна „скица за портрет”, у најкраћем су наведене неке од темељних одлика Бели Марковићевог стваралачког рукописа. Тако су издвојени и у предњи план доведени поједини његови градивни елементи. Реч је о настојању да се на примерима приповедних књига (*Швајска коса* и *Живчана јайија*, најпре) покаже како је на митопоетском начелу обликован његов књижевни свет (то је видно по именовању топонима (Горње и Доње Псаче), потом о томе како је у обликовању немиметичког прозног описа разноврсно постављао тачку гледишта која је изграђена у распону од реалистичке, фантазијске до гротескне и хуморне. А како је Радован Бели Марковић „показао склоност да трага за необичним облицима”, то је и жанровска природа његових књига нестандартна, неканонска. Неке његове књиге су обликоване као венац прича, док су поједини романи изграђени као вишedelна,

мозаичка целина, а потом и као нарочита, функционализована мешавина међусобно различитих језичких, стилских и жанровских образаца.

Утиску о сложености Бели Марковићевог књижевног света и рукописа, нарочито доприносе поступци алузивног, цитатног и интертекстовног повезивања са другим књижевним световима/текстовима. У вези са тим Микић, на једном месту, децидно каже да „У савременој српској књижевности нема писца који је толико јунака преузео од својих савременика и претходника.” А то је постало могуће због тога што је „пишчево дубоко убеђење да је читава књижевност једна целина и да у њој има много елемената које не треба изнова стварати већ их треба преузети или их алузивно укључити у нову књижевну творевину”. Потом се у сажетом портретисању истиче и то како је у прози овог писца, као ни код једног његовог савременика, мотивисано, по дубини, активирана знатна језичка меморија и културне залихе. Све је то његов прозни опис учинило формално и значењски сложеним, али и карактеристичним, препознатљивим. А нарочито његов, пажљиво нијансирани, скрупулозни и креативни однос према језику, чему је последовало настојање да му стилизација текста буде тако изведена да може да се каже да је реч о изразитом песнику у прозној форми.

Разматрање приповедне прозе Радована Белог Марковића у овој Микићевој књизи отвара анализа његове, како овај тумач увиђа, преломне књиге *Живчана јайија*. Од ње Бели Марковићев прозни опис почиње значајно и одсудно да се мења, а са њим и читав пишчев поетички профил и лик. Те су промене посебно видне у домену композиције и морфологије, као и примене свих оних стваралачких средстава и поступака по којима се данас његова проза непогрешиво распознаје. Питањем приповедне форме Микић се бави у свим огледима, али како су они настајали у дугом времену и различитим поводима, било је логично да се у њима одређени мисаони увиди и интерпретативни ставови понове, варирају и додатно истичу. Сложен механизам у оквиру поступка симболизације прозног описа којем је Бели Марковић штедро прибегавао тек је у овом приповедном венцу интензивно активиран, а са њиме и поетизација, цитатност, као и претварање теме језика у једну од централних тема његове прозе.

У разматрању репрезентативне књиге *Мале љриче*, у којој су настањени скоро сви доминантни књижевни мотиви и поступци (од простора Колубаре и брда до чисто песничког настојања) које је писац упошљавао (посебно они које је преузимао), Микић је истакао како овај писац уме веома успело да се поигра књижевним конвенцијама, да их, заправо, проблематизује – доведе у питање и тако додатно истакне своју поетичку самосвест. Закључујући како је „Радован Бели Марковић она врста књижевног проналазача, која спаја лирско и наративно начело, показујући, успешно, да их готово ништа и не раздваја.” Микић је указао

на једну од најприсутнијих особина његове поетике оличене у томе да повезује различите тематске равни, да их фантазијски и гротескно преобликује као и да их, најпосле, сугестивно оперважује најтананијом лирско-асоцијативном пређом.

Централни текст Микићевог бављења Бели Марковићевом прозом *Приче о меланхоличним несрећницима* донео је попис и сажет опис свих њених одлика. А у њему ће читаоци запазити и то како Микић помиње и карактерише и сам тренутак у којем се овај писац појавио у српској књижевности, односно својеврстан сукоб поетичких начела који га је обележио. А потом и то како он, ослањајући се на научавање Е. Мелетинског, одређује природу, тип прозе коју Бели Марковић ствара. Реч је о романтичарском типу у којем је постало могуће и увођење различитих, наоко међусобно несагласних, лирских и маштенских елемената и њихово парадигматично спајање у наративни текст. Такав текст, поред осталог, одликују несижејност и непостојаност главних јунака који су, што је посебно карактеристично, бивајући затечени у смутним и преломним временима вазда бивали обречени тамнилу и егзистенцијалној понорности. А поврх свега и, данас ретка, стваралачка посвећеност „сељачкој екумени”, како сам писац индикативно каже. Због тога је и постало могуће да се у његовој прози, на тако постављеној подлози, конституише и једно изразито „трагично виђење људске судбине” – сваког наума и прегнућа. Такво виђење човековог хода у времену, у историји, нарочито је до изражаја дошло у романима.

У роману *Лајковачка ђуџа* у аналитичкој оптици су, поред осталих елемената, издвојени и протумачени гротескни, иронијски и хуморни састојци, а посебно је, у једној глави романа, јасно изражен полемички гест према прози Мирослава Крлеже. Хуморну интерпретацију и интонацију оних садржаја који су оптерећени временитошћу писац је, то Микић луцидно запажа, најчешће претварао у својеврсну подлогу на којој је касније постајала могућа, тим тоновима прожета, у одређеној мери ангажована и критичка, интерпретација историје. Посебно трагичне националне историје новијих времена у којој је, по правилу, нестајало све оно у шта је овај писац полагао своје интелектуално и стваралачко вјерују.

Колико је и како човек-појединац, у разумевању и пројекцији овог писца, бивао изложен дејству времена и рђавих прилика, видно је у роману *Лимунација у Белијаму*. Пред његове сасвим необичне жанровске дефиниције, јаке интертекстовне основе и метапоетичке компоненте у којој је и сама прича постала један од предмета/јунака романа, овај је тумач, баш у вези са посебним разумевањем и третманом природе саме приче, описао и то како се њен приповедач/наративна инстанца „у овој прози понаша као лирски субјект у песми”. То значи да је он посвећен посматрању и описивању садржаја својих унутарњих простора,

због чега ова проза и није могла да стекне другачији лик доли нелинеарни, симболички и поетски. Да се, једном речи, читаоцу обраћа оним средствима и на онај начин како су то чинили и чине модерни песници.

А управо је у роману *Оркестар на њедале* Радован Бели Марковић исписао својеврсну апологију српској поезији модерног доба. Колико је у њему разматран однос књижевности и живота у којем је баш маштенска компонента: измишљени светови, животи и садржаји, имала превагу толико је, томе насупрот, видно да је овај писац естетичке категорије књижевних светова узимао као реалне ентитете који, једини ваљда, могу да животу поврате ишчилелу пуноћу и смисао. Због тога, истиче Микић, таква своја (ауто)поетичка начела овај писац доводи до саморазумљивог сазнања да, наводећи његове сугестивне речи: „живот без приче никакву цену не може имати, као ни прича без животног паха”. Тако се поред типа композиције у којем је морала да изостане континуирана прича, у овом мозаичном роману Микићевом аналитичко-синтетичком опису био изложен и сам „статус књижевног света”. Тако је постало могуће да, у посматраном односу текстовне и извантекстовне сварности, они творени састојци којима су одређене судбине јунака романа, који су их изнутра хуманизовали и окретали ка просторима духа, лепоте и трансценденције буду, у Бели Марковићевом систему вредности, постављени „изнад судбине испуњене историјом”. Да буду њена идеализована контрастна слика/реплика. Из тог разлога Микић стремљења и смисаони учинак ове прозе и доводи у везу са идејама, поезијом и прозом Јована Стерије Поповића, а због склоности ка језичко-стилском експериментисању, у везу са романом *Нишчи* Видосава Стевановића. Од Стерије и његовог *Романа без романа* Бели Марковић је наследио потребу за активацијом читаоца, променом позиције и улоге приповедача у прозном тексту оличених у метанаративним коментарима, расправе о статусу и смислу књижевности, те слободном односу према конвенцијама жанра, а од Стевановића опет активно упошљавање широког језичког распона: од састојака текстова литургије, до језика градске периферије, сленга и аргоа, да би све то објединио у вишестепеном парадоксалном јединству свог прозног света и израза.

Када је о таквом аналошком и поредбеном контекстуализовању овог особеног и вишеструко сложеног прозног концепта реч, ваља рећи и то како је Радивоје Микић прозу Белог Марковића довео у везу са књижевношћу авангарде. Посебно због фрагментарног и мозаичног устројства његових романа, потом увођења у њихов децентриран садржај фантазмагоријских ситуација и сцена, као и због реактивног односа према тзв. реалистичким књижевним начелима. Отуда читаће његове прозе подразумева активног и сабраног читаоца, које је у стању да по парадигматској оси значења, привидно одвојене наративне одсечке, у властитој свети и имагинацији суспреже и тако организује у целовиту,

смисаоно бремениту представу. Користећи такву могућност, читалац ће приметити како су све жанровске модификације, гротескне, иронијске и хуморне инвективе, карневализацијска преудешеност, уопште сва самосвесна одступања од миметичке логике, све морфолошке иновације и измене, сва мотивска апстраховања, сва лирска умекшавања и метапрозна уопштавања, сва стилска прециозност и језичко разноврсје и монументалност који је упадљиво и репрезентативно одликују, програмски и плански буду управљени према изградњи једног сложеног комплекса смисла и значења. Таквог, нарочитог, модела књижевног говора који човеков живот и судбину, као и његове духовне и уметничке творевине, узимају за централни предмет своје пажње и уметничке обраде. Своје изразите, одуховљене, жеље да се обликује један самосвојни, препознатљив и уверљив, хуманизован ауторски „мит о свету”, као месту човековог удеса у историји и одушка у имагинацији.

Реализована као кохерентна целина у чију су предметну основу постављене жанровске и стилске модификације и варијације у прози Радована Белог Марковића, потом изградња особеног књижевног света осећеног ноторном меланхолијом и њему припадајућа средства поетизације исказа у којем су ефектно повезани, наоко супротне, чињенице и вредности из стварног света и света књижевности, ова књига Радивоја Микића заснована на поступцима темељног читања, пажљиво проучавања и сталоженог, озбиљног и поступног научно стилизованог описа, своје интерпретативне врхунце налази у убедљивој једноставности, продубљеним конкретизованим увидима. Заправо, на научном опису који је успостављен на чињеницама и примерима да би, на тој основи, бивале изграђиване и језгровите и прецизне вредносне оцене.

Ако је интерпретација, како Френк Кермод каже, облик завршавања, прибира и уцеловљења смисла за којим се трагало, онда може да се каже и то да је ова књига/студија најстабилнија, ослона тачка за даље читање и тумачење дела овог необичног писца. А како ниједно тумачење не исцрпљује сав значењски потенцијал дела, онда је јасно и то како се она поставља на само прочеље једне нарастајуће херменеутичке зиданице која ће временом потврдити да је, када се о Радовану Белом Марковићу ради, реч о писцу високог стваралачког ранга. Вредност његовог јединственог дела је баш Радивоје Микић, као што је то био случај и са делом Новице Тадића, међу првима правилно и поуздано оценио и потом, са завидном прецизношћу, интерпретативно осветлио његов аутентични књижевни „мит о свету”.

Милеџа АЋИМОВИЋ ИВКОВ